

Pusztai tanyával és kunhalommal

BORSODI-MEZŐSÉG TÁJVÉDELMI KÖRZET

• Védetté nyilvánítás: 1989; • terület: 17 932,2 ha

A tájvédelmi körzet az Alföld északi részén, az Észak-alföldi hordalékküpsíkság földrajzi középtáján terül el. Magába foglalja a *Borsodi-mezőség* és a *Borsodi-ártér* nevű kistájak jelentős, a *Sajó–Hemád-sík* egy kicsiny részét. A területet a szikes talajok jelentős kiterjedése miatt népiesen „*Kishortobágnak*” nevezik.

Domborzat és vízrajz

A terület negyedidőszaki fejlődése túlnyomórészt a felszíni folyóvizek munkájának köszönhető. A terület vízrajzi viszonyait egyrészt a Bükkből érkező patakok (Csincse, Tardi-patak, Nád-ér), másrészt a Tisza évente rendszeresen visszatérő árveizei alakították. A csapadéokban gazden időszakokban az árvezékkor a Tisza és a patakok vizei „egybefolyva” közel 20000 ha-os vízfelületet hoztak

Szürkemarha-gulya

létre, amelyből csak a hátsabb részek emelkedtek ki szigetszerűen. A végleges ármentesítésre 1936–39 között került sor.

létre, amelyből csak a hátsabb részek emelkedtek ki szigetszerűen. A végleges ármentesítésre 1936–39 között került sor.

Növényvilág

A tájvédelmi körzetet két eltérő arculatú táj alkotja. A hordalékküpon („*pusztai rész*”) igen sok kiszáradt folyómeder található, melyekben mára a feltöltődés révén mocsári növényzet alakult ki. A „*mentett ártéri rész*” 1939-ig a Tisza élő ártere volt. A pusztai rész egyetlen hatalmas gyepterület, melyet a kanyargó mocsarak szabdalnak fel. A száraz gyepterületek részben ősi löszpuszták, hasznosítanak. Fajai egyrészt alföldi jellegűek (pl. macskahere – *Phlomis tuberosa*, hengerszerű peremis – *Inula germanica*, nyúlánk sárma – *Ornithogalum pyramidale*), másrészt sztyepp- és erdősztyepp-fajok (pl. agárkosbor – *Orchis mario*, tavaszi hérics – *Adonis vernalis*, közönséges borkóró – *Thalictrum minus*, parlagi rózsá – *Rosa gallica*).

Míg a löszgyepek esetén a legeltetés erős degradációs tényező, addig a természetes, ősi szikesek esetében a nyílt felszíni gyepek fő fenntartó tényezője. A Borsodi-mezőség területén megtalálhatók mind az ősi, mind pedig a vízrendezés hatására, a réti talajok szolonycesedésével létrejött másodlagos szikesek. Jellemző fajaik a tavaszsi virágzó kamilla (*Matricaria recutita*) és a nyárvegyi puszta képét meghatározó sóvirág (*Limonium gmelinii*).

Bökölő bogáncs

A szikesek növényfajai jórészt kontinentális – eurázsiai elterjedésűek, melyek jól alkalmazkodtak a klimatikus és talajtani adottságokhoz. Ilyenek a kigyófarkú (*Pholurus pannonicus*), az erdélyi és a vékony útifű (*Plantago schwarzenbergiana*, *P. tenuiflora*), a bárányparéj (*Camphorosma annua*) és a heverő seprűfű (*Kochia prostrata*). A szikes mocsarakban tenyészik az itt gyakori-nak mondható kiséfészű aszat (*Cirsium brachycephalum*), a kétsoros sás (*Carex disticha*), a pannon bennszülött buglyos boglárka (*Ranunculus polyphyllus*) és a sziki boglárka (*R. lateriflorus*). Állományalkotó a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*), a tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*), a sziki káka (*Bolboschoenus maritimus*) és a parti sás (*Carex riparia*). A mocsarak igazi ritkasága a zombékszás (*Carex elata*), a pompás kosbor (*Orchis laxiflora* subsp. *elegans*), a kornistárcis (*Gentiana pneumonanthe*) és a lápi ibolya (*Viola stagnina*), melyek termőhelyei egy-egy feltöltődött lápszemmaradvány utolsó hínökei a pusztában. Sajátos növényösszetételűek az egykori vízfolyások kissé szikesedő talaján kialakult sziki magaskórósok, melyek vezérnövényei a réti ószirózsá (*Aster sedifolius*) és a sziki kocscord (*Peucedanum officinale*). Ezek mellett számos más dekoratív védett növény is előfordul, így a fátyolós nőszírom (*Iris spuria*), a réti iszalag (*Clematis integrifolia*), a bugás hagyma (*Allium paniculatum*) és a macskahere (*Phlomis tuberosa*).

Állatvilág

A terület állatvilágán is jól érződik a táj kettős arculata: a nagyobb, főleg egyszikűekkel borított tömbre a pusztai fajok a jellemzők, míg a hullámtéri területen az ártéri fajok dominálnak.

A pusztai tömbben az állatok közül leghamarabb a színpompás pillangókat vehetjük észre. Előfordul itt a farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*), a fecskéfarkú lepke (*Papilio machaon*) és a kardoslepke (*Iphiclides podalirius*).

Kamillamező

A szikesréti magaskórósok megmaradt foltjainak környékén találjuk az egyik legértékesebb védett lepkefaj, a nagy szikibagoly (*Gortyna borelii*) populációit. A lepke hernyója tápláléknövényként a társuláalkotó orvosi kocscordot (*Peucedanum officinale*) igényli, így a faj fennmaradásának biztosításához a növénytársulás védelme szükséges. További védett rovarfaj az aranypettyes bábrabló (*Calosoma auropunctatum*), a bilborcínér (*Purpuricenus budensis*), az imádkozó sáska (*Mantis religiosa*) és a sisakos sáska (*Acrida hungarica*).

A terület folyamatos kiszáradása nem kedvezett a halak előfordulásának. Az 1998–99-es csapadéokban gazdag

A kiszáradt Nagy-Szék-lápa

évek, valamint a Nagyszéklápa környéki kísérleti élőhely-rehabilitációs munkálatok azonban bebizonyították, hogy a megfelelő élőhelyi viszonyok kialakítása után igen hamar képeksek visszafoglalni az eredeti élőhelyeiket. A vízvisz-szartatási munkálatok után azonnal megjelent a réti csik (*Cobitis taenia*), a compó (*Tinca tincs*), a kárász (*Carassius carassius*) és a törpeharcsa (*Ictalurus nebulosus*). Az utóbbi két fajt, valamint a nyurga pontyot (*Cyprinus carpio morpha hungaricus*) és a csukát (*Esox lucius*) a helyi lakosságnak a pákászhagyományokat még aktívan ápoló része telepítette a Tisza kibiközdőreiből.

Jellemző kételtű- és hüllőfajok a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a tavi béka (*Rana rinibunda*), a barna ásbőbka (*Pelobates fuscus*), a zöld levelibéka (*Hyla arborea*), a pettyes és a tarajos göte (*Triturus vulgaris*, *T. cristatus*), a vízisikló (*Natrix natrix*) és a fűrgegyik (*Lacerta agilis*).

A gazdag madárvilág különösen értékes tagja a túzók (*Otis tarda*), melynek kb. 40–50 példányos állománya él itt. A fokozottan védett ragadozó madarak közül több párban költ a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) és a ham-

Fiatal rétis

Fátyolós nőszírom

Az emberi természetátalakítás vázlata
A terület mai képinék kialakulásában fontos szerepet játszott az ember természetátalakító tevékenysége. A pusztát eleinte félmődum, később rideg állattartással hasznosították, a szántóföldi művelés a török hódoltság után vált intenzívebbé. Emellett a vizes élőhelyek szinte napjainkig megőrizték természetes jellegüket, gazdag madárvilágukat, ugyanis a Tisza árviizeinek a területről történő kirekesztése után a bükkli patakok vize továbbra is virágzó vízivilágot tartott fenn. Biztos megélhetést kínált a halászat, a vízi szárnyasok vadászata is. A többé-kevésbé állandó vízü pusztai mocsarakban bőven voltak halak (pl. csik, csuka, ponty), melyek utánpótlásáról a Csincse áradásai gondoskodtak.

A tanyási gazdálkodás időszakában, a 19. század közepétől a 20. század közepéig minden művelésre alkalmas területet felszántották, így löszpusztagyepke csak apró foltokban és a vízfolyások zugaiban maradtak fenn. Bennük a túltartott jószágállomány okozott degradációt.

A puszta vízháztartására az első komolyabb csapást az 1960-as években végzett belvízelvezetési munkálatok jelentették: az 1990-es évek közepére az egykor egybe-függő mocsarak (pl. Széklápa) teljesen eltűntek. A vég-ső csapást a *Tisza-tó építésének munkálatai* jelentették. Ennek során megépítették a *Csincse-csatornát*, melynek feladata a Bükkből lefolyó patakok befogadása és azok vízének elvezetése a területről az „elmoszarasodás” elke-ülése érdekében. A felszíni vizeitől ily módon megfoszt-tott terület felszín alatti vízutánpótlását is megszüntette a tájvédelmi körzettől északra létesített *bükkbányai lignitbánya*.

Mindenzen negatív, kiszáritó beavatkozások hatását kiküszöbblendő, a tájvédelmi körzet kezelője, a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság tájrehabilitációs munkálato-kat kezdett meg, melynek első üteme KAC pályázati forrásból 2001 és 2004 között, a második üteme pedig KEOP támogatási forrásból 2009 és 2014 között valósult meg. A projektek célja olyan vízpótló és vízmegtartó rendszer kiépítése és működtetése, amely a vizes élőhe-lyek megmaradását és rehabilitációját biztosító csapa-

vas réthéja (*Circus pygargus*), 50–100 pár között mo-zog a kékvércse (*Falco vespertinus*) állománya. Az 50–60 páros szalakóta (*Coracias garrulus*) állománya, valamint a körülbelül ugyanekkora számú kis őrgébics (*Lanius minor*) költés szempontjából a terület legjellemzőbb pusztai élőhelytípusait részesíti előnyben. Őszi vonu-lás idején megszállnak a darvak (*Grus grus*) és a vadlu-dak (*Anser spp.*) tömegei, a tavaszi időszakban pedig a partimadarak közé tartozó cankók és bibicék nagy csa-patai. Az aranylilék (*Pluvialis apricaria*) néha több százas csapatokban jelennek meg itt novemberben a bibicékkal, seregélyekkel (*Sturnus vulgaris*) vegyes csapatokban, il-letve tavasszal, a bibicék, pajzsos cankók (*Philomachus pugnax*), és más parti madarak társaságában. Téli vendég a sarkantyús sármány (*Calcarius lapponicus*), a hősár-mány (*Plectrophenax nivalis*), a téli kenderike (*Cannabia flavirostris*), a csíz (*Carduelis spinus*), a nagy őrgébics (*Lanius excubitor*) és a réti fülesbagoly (*Asio accipitrinus*). A tanyák padlásain költ a gyöngybagoly (*Tyto alba*) és a kuvik (*Athene noctua*).

Az ártéri részek állatvilága más jellegű. Előfordul itt az igen dekoratív kis szinjátszólepke (*Apatura illia*). A galéria-erdők öreg tölgyfái környékén szarvasbogarak (*Lucanus cervus*) és orrszarvúbogarak (*Oryctes nasicornis*) szállnak. Jellemző madarak a fekete gölya (*Ciconia nigra*), a macska-bagoly (*Strix aluco*) és a fekete harkály (*Dryocopus martius*). A csapadéokban gazdag években a kaszálóréték magas füvé-ben nagy számban telepszik meg a haris (*Crex crex*), melyet leginkább csak revírtartó hímjeinek az alkonyati, éjszakai órákban hallható recsegő hangja árul el. Az ilyenkor vízzel megtelt laposok a vízicsibék fajainak, valamint a guvatnak (*Rallus aquaticus*) kínálnak élőhelyet.

Az emlősök közül védett fajok a molnárgörény (*Mustela eversmanni*) és a hermelin (*Mustela erminea*). A szintén védett ürge (*Spermophilus citellus*) a pusztai ragadozók fon-tos táplálékállata. A puszta kiemelkedően értékes faja a magasfüvű részeken, illetve a zárványserűen kialakított szántók parlagjain élő csikos szöcskeegér (*Sicista subtilis*), amely 2006-ban szisztematikus kutatások eredményéeként került elő. Azt megelőzően utóljára a múlt század első harmadában sikerült élve megtalálni, azóta csak bagolyképe-tekben talál csontjai utaltak jelenlétére.

Dűrgő túzók

A Szili-rét

Mocsár virágzó sárga nőszírommal

Borsod-Mezőség Landscape Protection Area
Pusztá part is one, extensive grassland, dissected by curving swamps, while plough-lands can be found in borderlands and wedged between „puszta” grasslands. Arid steppes are partly ancient loess plain meadows, still used with traditional pasturing. A big group of their species is lowland-like species (for example Jerusalem sage – *Phlomis tuberosa*, german inula – *Inula germanica*, pyramidal star of Bethlehem – *Ornithogalum pyramidale*), while another group contains steppe – and wooded steppes species, that were ablated from Bükkaljja by the rivers (for example: green-winged orchid – *Orchis maria*, pheasant’s eye – *Adonis vernalis*, lesser meadow-rue – *Thalictrum minus*, French rose – *Rosa gallica*).

Pasturing is a strong degradative factor of loess grasslands, but on the other hand, it is also the most important maintaining factor of open grasslands of natural, ancient salines. Secondary associations of ancient salines and soils that came to existence by the soloncheting of meadow soils by water regulation also can be found in Borsod-Mezőség area. We can mention springtime blooming chamomille (*Matricaria recutita*) and Siberian static (*Limonium gmelinii*), determining late-summer landscape of the puszta, of their conspicious species. Species of salines are majorly continental – Eurasian-spread, accommodated well to climate and soil attributes.

Precious species from plant geographical viewpoint are Transylvanian- and sparse-flowered plantain (*Plantago schwarzenbergiana*, *P. tenuiflora*), grass *Pholurus pannonicus*, *Camphorosma annua* and forage kochia (*Kochia prostrat*). Usual small-flowered thistle (*Cirsium brachycephalum*), brown sedge (*Carex disticha*), Pannonian origin buttercup *Ranunculus polyphyllus* and lateral flowered buttercup (*R. lateriflorus*) also grows in saline marshes. Reed magna grass (*Glyceria maxima*), common Club-rush (*Schoenoplectus lacustris*), alkali bulrush (*Bolboschoenus maritimus*) and greater pond sedge (*Carex riparia*) are also members of the stand. Really unique species of the marshes are bowden golden sedges (*Carex elata*), a special tax-flowered orchid (*Orchis laxiflora* subsp. *elegans*), marsh gentians (*Gentiana pneumonanthe*) and fen violets (*Viola stagnina*). Habitats of these species are the last ones of each buried marsh remainings in the plain. Saline tall stalks in salinificating soils of former water runnings have special plant-joining. Their leading species are Michaelmas Daisy (*Aster sedifolius*) and hog’s fennel (*Peucedanum officinale*). We can find several decorative protected plants, such as blue iris (*Iris spuria*), Mongolian bell (*Clematis integrifolia*), Mediterranean onion (*Allium paniculatum*) and Jerusalem sage (*Phlomis tuberosa*).

Wildlife of the area also represents the dual physiognomy of the region: plain species are typical to bigger, majorly monocotyledon covered blocks, while floodplain species are dominant in fore-shores. It is easy to recognize colourful butterflies in puszta block. Southern festoon (*Zerynthia polyxena*), old world swallowtail (*Papilio machaon*), scarce swallowtail (*Iphiclides podalirius*) also appear in the region. Remained patches of saline meadow tall stalks (and their surroundings) provide habitat to the population of fisher’s estuarine moth (*Gortyna borelii*), that is one of the most valuable protected butterfly. Its caterpillar consumes community creator hog’s fennel (*Peucedanum officinale*), so the protection of this plant association is indispensable to assure the existence of the species. The doll robber of point of gold (*Calosoma auropunctatum*), longhorn beetle (*Purpuricenus budensis*), European mantis (*Mantis religiosa*) and nosed grasshopper (*Acrida hungarica*) are also protected insects.

Continuous drying up of the area affected negatively on the appearance of fish. However, the humid years of 1998 and 1999, and experimental habitat-rehabilitation works near Nagyszéklápa presented that they can recoccupy quite quickly their original habitats after creating appropriate habitat conditions. Spined loach (*Cobitis taenia*), tench (*Tinca tincs*), crucarian carp (*Carassius carassius*) and brown bullhead (*Ictalurus nebulosus*) immediately appeared after water retention works. The last mentioned two species completed with ranyg carp (*Cyprinus carpio morpha hungaricus*) and northern pike (*Esox lucius*) were introduced by the group of local inhabitants that actively promotes marsh-dweller traditions, from clay holes of Tisza river.

Törpegémcsalád

Typical amphibious and reptilian species of the region are European fire-bellied toad (*Bombina bombina*), marsh frog (*Rana rinibunda*), common spadefoot toad (*Pelobates fuscus*), European tree frog (*Hyla arborea*), smooth and great crested newt (*Triturus vulgaris*, *T. cristatus*), grasssnake (*Natrix natrix*) and sand lizard (*Lacerta agilis*).

A 40–50 member great bustard (*Otis tarda*) community live here, that is a specially valuable bird of the region’s avifauna. From highly protected raptors is saker falcon (*Falco cherrug*) and montagu’s harrier (*Circus pygargus*) nests in several pairs, and red-footed falcon (*Falco vespertinus*) is represented by a 50–100 pair community. 50–60 pair group European roller (*Coracias garrulus*) and almost similar big lesser grey shrike (*Lanius minor*) prefer the most typical plain habitats of the area, in the viewpoint of nesting. Mass of common cranes (*Grus grus*) and wild geese (*Anser spp*) stops during autumn migration, while groups of shore birds, like greenshanks and lapwings have a rest in springtime. In November we can see European golden plover (*Pluvialis apricaria*) in mixed groups of lapwings and starlings (*Sturnus vulgaris*), sometimes these groups have several hundred members. In springtime they join lapwings, ruffs (*Philomachus pugnax*) and other shore birds. Typical winter guest of the region is Lapland longspur (*Calcarius lapponicus*), snow wunter (*Plectrophenax nivalis*), twite (*Cannabia flavirostris*). Eurasian siskin (*Carduelis spinus*), great grey shrike (*Lanius excubitor*) and short-eared owl (*Asio accipitrinus*). Barn owl (*Tyto alba*) and little owl (*Athene noctua*) breed in the attics of ranches. Protected mammals of the area are steppe polecat (*Mustela eversmanni*) and stoat (*Mustela erminea*). Protected European ground squirrel (*Spermophilus citellus*) is a significant food of plain carnivorous. Prominently valuable species of puszta is southern birch mouse (*Sicista subtilis*), living in tall grassy parts and inclusion-like formed uncultivated plough-lands. Its presence was proved by systematic research in 2006. Previously the last living specimen was found in the first third of the last century, since then only their bone remainings in casts showed their existence.

Meggyűrűzött kék vércse

Sóvirág és tarlóvirág a Szilvási-tagban

BÜKKI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG
Cím: 3304 Eger, Sánc u. 6. • Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116
Telefon: 36/411-581 • E-mail: titkarsag@bnpi.hu
www.bnpi.hu

BNPI Dél-borsodi természetvédelmi tájegység
e-mail: dbte@bnpi.hu

Szerkesztette: **Baráz Csaba**
A szöveget írták és a fényképeket készítették: **Baráz Csaba, Bodnár Mihály, Lothar Lang, Palatitz Péter, Seres Nándor, Szitta Tamás, Török Hunor**
Térképet készítette: **Katona Zoltán – A&Z 1.1 Térképműhely**
A fordítást készítette: **Kangúr Márk**
Lektorálta: **McIntosh Richard William**
Nyomdai munkák: **Garamond Kft., Eger**
Grafika, tördelés: **Molnár Zoltán, Dányi József**
Kiadja: **Bükkü Nemzeti Park Igazgatóság**
Felelős kiadó: **Dr. Horváth Ákos**

ISBN 978-963-9817-36-4

Eger, 2014

